

De onbegrepen kunstenaar

Via de lagere school krijgt elke Nederlander op zijn verder levensweg het verhaal mee, dat Rembrandt door zijn tijdgenoten bar slecht begrepen werd. Onze onderwijzers schotelen het verhaal voor op een toon, die ons doet vermoeden, dat die tijdgenoten maar bekrompen kereltjes waren. Want, jongens, die Rembrandt was juist een groot kunstenaar; wat zeg ik, hij was een genie, hij was de vorst van onze schilders. En het gruwelverhaal, hoe de goudeneeuwse botterikken de Nachtwacht — ja, uitgerekend de Nachtwacht — gewoonweg gehoond en vervolgens verslonst hebben, doet rillingen van oprecht afgrijzen lopen over de prille ruggegraatjes.

Het publiek is in deze redeneertrant altijd het element, dat precies in de juiste verhouding en precies op het juiste ogenblik de porties artistieke glorie aan de dienaars van de muzen zou moeten toebedelen. Doet het publiek dat niet, nou, dan zit het publiek er weer eens naast en is er eens te meer aanleiding om Multatuli's woord te misbruiken en te zeggen: „Publiek, ik veracht U!”

Deze redenering heeft onmiskenbaar het voordeel, dat ze ons verder geen hoofdpijn bezorgt. De kunstenaar krijgt het hem flatterend kleed van zielepiet omgehangen en de grote domme massa krijgt een paar ezelsoren aangenaaid. Aldus zijn de rollen op bevredigende wijze verdeeld. Men kan er verder met de armen over elkaar bij gaan zitten in de mening, dat 't toch nooit anders zal gaan. „Publiek, ik veracht U!”

Maar, als we het publiek nu eens niet verachten, maar volkomen ernstig namen, zouden we dan niet een paar stapjes in de goede richting zetten? Als we de ezelsoren nu eens vervangen door de studentenbaret, zou de massa dan niet een veel edelaardiger rol spelen in het drama van de kunstwaardering? Met andere woorden: we moeten er naar mijn oordeel niet mee volstaan het kunstwerk aan het publiek voor te zetten min of meer in de geest van „Vind het mooi, of ik schiet!”

We moeten, dacht ik, bij het publiek de bereidheid aankweken kunst te willen waarden. „Bereidheid” en „aankweken”. 't Zijn voorzichtige, beperkende woorden. Want natuurlijk mogen we ons niet overgeven aan de waanidee, dat kunst — of zelfs maar kunstwaardering — te leren zou zijn. Wie ten enenmale niet kunstgevoelig is, zal nooit iets van kunst verstaan, al woont hij in een huis vol Tintoretto's en al leest hij Shakespeare voor het slapen gaan. Maar ik ben er rotsvast van overtuigd, dat veel ontvankelijkheid voor kunst onbevredigd blijft, eenvoudig doordat men in zijn opvoeding niet heeft meegekregen, hoe de ziel op luisteren kan worden ingesteld. Ik geloof — laat het hoge woord er dan maar uitkomen — ik geloof aan opvoeding tot kunstgenot. Waar ik dit optimisme vandaan haal, wil ik U graag verklaren.

*
*
*

Laten we dan nog even kijken naar die onbegrepen kunstenaars. Zeker, veel kunstenaars zijn tijdens een deel van hun leven of hun hele leven lang verstoken gebleven van de vreugde der erkenning. Maar latere geslachten hebben hun waardering geschonken, al is 't dan zuur voor de kunstenaars, dat ze dit veelal pas aan hun dierbare nagedachtenis deden. Dit wijst op de heilzame werking van de gewenning of — zo ge wilt — van de traditie, als U dan die term traditie maar vooral wilt begrijpen in zijn gunstige gevoelswaarde en niet koppelt aan „sleur” of „verstarring”. Ik maak een gewaagde vergelijking. Er bestaan licht verteerbare eetwaren en er bestaan uiterst geconcentreerde voedingsmiddelen met veel zetmeel, koolhydraten, vetten plus nog een half alfabet vitamines. Een luchtig stukje cake eet U achter elkaar op, maar zo'n super-voedingskoek, waar zelfs het spinazieblik van Popeye the Sailorman het tegen aflegt, kunt U slechts met kleine hapjes verwerken. Af en toe moet U even onderbreken omdat U anders het spijsverteringskanaal zou forceren.

Welnu, evenzo is er gemakkelijk aansprekende luchtige kunst (die daarom heus niet minder kunst is) en er is moeilijk doorgrondbare kunst. In vele kunstprodukten heeft de scheppende artiest een waar scala van gevoelens, van tedere vreugde tot laaiende hartstocht, geconcentreerd. Of hij heeft één bepaalde gemoedsbeweging in opperste intensiteit vertolkt. Zulke kunstprodukten verwerkt men niet in één keer. Pas na herhaalde aanraking, na herhaalde waarneming worden ze ons geestelijk helemaal eigen, vervloeden ze volledig in onze ziel. Maar als dit waar is, dan weten we ook wat ons te doen staat: nooit aflatend proberen het publiek met kunst in contact te brengen. Daarin ligt de grote betekenis van het werk der volksontwikkelingsorganisaties. Deze streven na, hun leden van hun drempelvrees te genezen, hen heen te helpen over de afkeer die geboren is uit onwennigheid en wanbegrip. „Ga kijken, mensen, ga luisteren, ga het beleven, nog eens en nog eens. Geef het niet te gauw op. Kunst wil veroverd worden.”

En ik denk hierbij ook aan de radiocursus „Openbaar Kunstbezit” die zijn abonnees wil leren kijken naar produkten van beeldende kunst. Telkens andere produkten, maar steeds aangeboden met de aansporing door de lijnen en kleuren heen te kijken naar wat er aan kunst in verborgen ligt.

En ik wijs op de goede gewoonte, die schoorvoetend haar weg in onze Nederlandse samenleving vindt, om echt waardevolle schilderijen op te hangen in openbare gebouwen, in wachtkamers en in kantines. Ik ben er zeker van, dat de vele verzetsmonumenten, her en der verspreid over het land, hun uitwerking in het proces van gewinning niet zullen missen. Ik juich het toe, als een doodenkele keer zo maar midden in het drukke stadsleven een beeldhouwwerk wordt neergezet, nu eens niet om er iets mee te gedenken, maar puur omdat het mooi is.

Mijn optimisme gaat niet zo ver dat ik zou geloven er op deze manier al te zijn. Er gebeurt nog veel en veel te weinig, en wat er gebeurt, geschiedt nog menigmaal onvoldoende psychologisch uitgekiend. Maar ik houd het er voor, dat het toch de goede weg is. Met welk recht mag men spottend op de nog schamele resultaten wijzen? We zijn nog maar enkele tientallen jaren (en dan nog op te geringe schaal) bezig aan een werk, dat zich over generaties zal moeten uitstrekken. Want pas na generaties zullen bepaalde levenskringen, bepaalde milieus, het kunstgenot in hun traditie verweven hebben. Weet U, enige tijd geleden heeft in het Haagse Gemeentemuseum een onderzoek plaatsgevonden naar de sociale positie van de bezoekers op een „gratis zaterdag”. De bezoekers bleken voor het grootste deel te bestaan uit vertegenwoordigers van de hoogste beroepsgroepen en de arbeiders waren een schriële minderheid. Ik had niet anders verwacht. In de intellectuele milieus leeft van geslacht een traditie van kunstwaardering. Maar wat wilt U van de arbeiders? Vijf en zeventig jaar geleden waren het nog vertrapte slaven. Laten we ons verbazen over wat intussen aan vooruitgang is geboekt en voor het overige ons geloof behouden aan de toekomstmogelijkheden.

*
*
*

Mijn verwachting is vooral gevestigd op de jeugd. Al heel wat gemeentebesturen trachten bij de jeugd een theatertraditie aan te kweken. Voorstellingen van kindertoneel en uitvoeringen als van het onvolprezen Scapino-ballet kunnen de inzet zijn van een leven lang schouwburggenot, vooral wanneer de gewekte belangstelling thuis of in een jeugdorganisatie wordt opgevangen en verder uitgebouwd. Persoonlijk denk ik nog vaak met dankbaarheid terug aan de schoolconcerten van het Rotterdams Philharmonisch Orkest in de Koninginnekerk. Ik mag zeggen, dat ik aan de hand van Eduard Flipse de tuin van de klassieke muziek ben binnengewandeld. Maar hoe waardevol deze genietingen in de jeugdijaren ook zijn, het blijven *passieve* genietingen. In belang stijgt hierboven uit het streven om onze jeugd actief te maken. Daarmee bedoel ik niet, dat we al onze kinderen naar een kunstacademie moeten sturen. Ik heb het oog op wat vooral na de oorlog bekend geworden is onder de benaming creatieve expressie. Dit streven heeft een ware omwenteling te weeg gebracht in schoolvakken die U en ik in totaal andere vorm gekend hebben. Handenarbeid b.v. kwam vroeger neer op: allemaal hetzelfde kartonnen bakje maken, dat uitblonk door smakeloosheid. Bepaald berucht is geworden het figuurzagen, heel kunstig maar in negen van de tien gevallen tegelijkertijd heel lelijk. Ik wil die handenarbeid-oude-stijl niet kleineren. Ze verschaftte het plezier van het handengebruik en ze opende de weg naar nuttige knutselarijen. Maar de nieuwe vormen van handenarbeid hebben daar iets wezenlijks aan toegevoegd: de mogelijkheid naar eigen smaak, naar eigen aandrang iets te *scheppen*. Desnoods iets dat helemaal niet nuttig is, maar wel mooi. Of desnoods iets dat zelfs niet mooi is, maar dat dan toch uitdrukking geeft aan gevoelens die in de maker van het werkstuk leven. En wat voor handenarbeid geldt, is ook van toepassing voor het tekenen. En het toneelstukje van vroeger — met uit het hoofd geleerde rollen — heeft naast zich gekregen het creatieve spel, dat in de eerste plaats een beroep

doet op de spontane uiting, op het regelrechte reageren.

Ik heb nu maar zo'n idee, dat kinderen die groot komen met die zogenaamde expressievakken, veel minder moeite zullen hebben met het zien van kunst. Zij zullen het — in tegenstelling tot de onthutste burger van nu — helemaal niet „gek” vinden, als een schilder een meneer op het doek zet met een vierkant hoofd of met veel te lange stakerige armen. Zij zullen daarvan de uitdrukingskracht wel aanvoelen, eenvoudig doordat ze zelf honderden malen beproefd hebben de karakteristieke eigenschappen van moeder of van de onderwijzer of van de politie-agent op papier uit te drukken.

Algemener gezegd: deze kinderen zullen veel makkelijker door de uiterlijke vorm van een kunstwerk heen kijken; hun aanvoeling van hetgeen het kunstwerk wil uitdrukken zal fijner zijn. Zij zullen dichter bij de kunstenaar staan doordat ze zelf in hun gevoelige periode vanuit hun innerlijk iets in stof, in spel of in muziek hebben leren scheppen. Zij zullen niet meebulken met de goegemeente bij het zien van Ouborg of Karel Appel. En bij het bekijken van Gabo's grote plastiek op de Coolsingel in Rotterdam zal het hun een zorg zijn, wat die nu eigenlijk voorstelt. Ja, misschien, misschien zal deze jeugd ons doen beleven dat „kunstenaars” en „onbegrepen” niet als een ijzeren noodlottigheid bij elkaar horen. Ik wens ons volk nog vele Rembrandts toe, maar dan zonder Nachtwacht-drama's.

C. CABOUT

Een overzicht van wat er aan studies op het gebied van het humanisme is verschenen, kunt U vinden in

BIBLIOGRAFIE VAN HET HUMANISME

samengesteld door Dr Kwee Swan Liat.

In acht hoofdstukken zijn de studies systematisch gerangschikt; een alfabetisch register vergemakkelijkt het gebruik van deze bibliografie.

PRIJS f 3.90

Te bestellen bij Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. 10163, postgiro 304960.

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
7 JULI 1957

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer

Mevrouw

Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,20, buitenland f 4,60 p.j.
Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.